

ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
“УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ
НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ”

НАБОК РУСЛАН МИКОЛАЙОВИЧ

УДК 336.711(477)

**УПРАВЛІННЯ НЕДОХІДНИМИ АКТИВАМИ БАНКУ
НА ОСНОВІ УДОСКОНАЛЕННЯ ЇХ ОЦІНКИ**

Спеціальність 08.00.08 – Гроші, фінанси і кредит

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Суми – 2008

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі банківської справи Державного вищого навчального закладу “Українська академія банківської справи Національного банку України”.

Науковий керівник – кандидат економічних наук, доцент
Кіреєв Олександр Іванович,
Національний банк України,
виконавчий директор – директор
Дирекції з банківського регулювання
та нагляду

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
Тридід Олександр Миколайович,
Харківський інститут банківської справи
Університету банківської справи
Національного банку України, директор;
кандидат економічних наук, доцент
Івасів Ігор Богданович,
Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана,
доцент кафедри банківської справи

Захист дисертації відбудеться “___” _____ 2008 р. о ___ год.
на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 55.081.01 Державного
вищого навчального закладу “Українська академія банківської справи
Національного банку України” за адресою: 40030, м. Суми, вул. Петро-
павлівська, 57, зала засідань вченої ради.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Державного
вищого навчального закладу “Українська академія банківської справи
Національного банку України” за адресою: 40030, м. Суми, вул. Петро-
павлівська, 57.

Автореферат розісланий “___” _____ 2008 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

І.М. Бурденко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Управління активами за своєю значимістю і актуальністю є одним з головних питань банківського менеджменту. Проте, як свідчить практика сучасних фінансових відносин в Україні, для здійснення ефективної діяльності банкам необхідно підтримувати достатній рівень ліквідності та прибутковості одночасно. Це вимагає формування такої структури активів, яка б максимізувала дохід банку і забезпечувала його стійкість. Тому управління недохідною складовою активів є важливим елементом банківського менеджменту, оскільки наявність значної частки недохідних активів суттєво обмежує здатність банку до отримання прибутку та забезпечення сталого розвитку. Одна з причин такого становища – неефективне управління недохідними активами, переважну частку в яких займають основні засоби та нематеріальні активи. Вони найбільш стабільні, проте обмежують ліквідність та прибутковість банку. Оцінка недохідних активів з позиції врахування залежності між ними та іншими агрегатами активів, а також між недохідними активами та зобов'язаннями дозволить максимізувати прибуток при забезпеченні оптимального рівня ризикованості банку, визначеного загальною стратегією.

Управління активами фінансових установ розглядалися в працях зарубіжних науковців та практиків, зокрема: Н. Бакстера, У. Бреддіка, Д. Ван-Хуза, Д. Вуда, Р. Міллера, Д. Полфремана, П. Роуза, Дж. Сінкі. Серед російських вчених варто виділити роботи В. Колесникова, Л. Кроливецької, О. Лаврушина, Г. Панової, В. Усоскіна та інших.

Вагомий внесок у розробку теоретичних і практичних засад управління активами банку внесли вітчизняні вчені-економісти: І. Бланк, М. Білик, О. Васюренко, В. Грушко, О. Любунь, О. Дзюблюк, А. Єпіфанов, О. Заруба, Л. Примостка, І. Сало та інші.

Високо оцінюючи вклад вітчизняних та зарубіжних авторів, слід зазначити, що традиційні механізми банківського менеджменту не надають ефективних рекомендацій щодо досягнення оптимуму між дохідністю активів та стійкістю банківської установи. Недостатньо уваги приділяється оптимізації структури активів банку за доходністю з огляду на дотримання основоположних принципів управління ними. Зокрема, практично не досліджуються питання оцінки загального впливу недохідних активів на діяльність банку, особливо на такі його якісні показники, як рентабельність і ліквідність.

Відсутність комплексних теоретичних розробок, що обґрунтовують побудову системи оцінки та управління недохідними активами та відповідають цілям забезпечення високої прибутковості банківської діяльності з дотриманням вимог фінансової стійкості, зумовили вибір теми дисертаційного дослідження та свідчать про його актуальність.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Наукові результати, теоретичні положення та висновки дисертаційного дослідження були використані при виконанні науково-дослідних тем: “Сучасні технології

фінансово-банківської діяльності в Україні” (номер державної реєстрації 0102U006965) у Державному вищому навчальному закладі “Українська академія банківської справи Національного банку України” і “Формування ефективної системи управління комерційним банком” (номер державної реєстрації 0105U001844) у Київському національному торговельно-економічному університеті. До звітів за цими темами включені пропозиції автора щодо удосконалення аналізу і оцінки активів банку з урахуванням їх недохідної складової, а також щодо використання обліково-аналітичної інформації за недохідними активами у системі управління банком.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є наукове обґрунтування теоретичних засад, розробка методичних підходів та практичних рекомендацій щодо оцінки недохідних активів банку у системі управління ними.

Досягнення поставленої мети передбачало вирішення таких завдань:

- визначити роль активів в економічному механізмі діяльності банку, обґрунтувати доцільність виокремлення категорії “недохідні активи” як об’єкта управління та уточнити їх визначення;
- розробити та обґрунтувати процедури віднесення конкретного активу до категорії недохідних, що дозволить представити формулу, яка описує складові недохідних активів для подальшого проведення їх аналізу;
- дослідити теоретико-методичні та практичні основи управління недохідними активами банку з метою виявлення інструментів їх оцінки;
- виявити вплив недохідних активів на ефективність діяльності банку, що стане інструментом управління співвідношенням “дохідність-ліквідність”;
- дослідити економічну сутність різних видів вартості активів і обґрунтувати вибір видів вартості недохідних активів для оптимального управління ними;
- обґрунтувати можливості використання поняття та формули складових недохідних активів у комплексній аналітичній моделі банку, зокрема, в розробці аналітичного і управлінського обліку недохідних активів банку та системи їх аналізу;
- поглибити теоретичні засади інформаційного забезпечення управління недохідними активами банку, що дозволить побудувати інформаційну модель їх аналізу;
- вивчити методичні та організаційні засади аналізу недохідних активів як складової оцінки, з урахуванням їх специфіки, що дозволить сформулювати етапи аналітичного дослідження з метою комплексного вивчення недохідних активів банку.

Об’єктом дослідження є процеси управління активами з урахуванням внутрішніх і зовнішніх чинників впливу на діяльність банку.

Предмет дослідження – управління недохідними активами банку.

Методи дослідження. Теоретичну та методологічну основу дослідження склали діалектичний і системний підхід, теоретичні положення сучасної економічної теорії, теорії фінансів. У процесі дослідження використовувались такі загальнонаукові методи: теоретичне узагальнення та порівняння, систематизація, формалізація – при вивченні сутності недохідних активів та визначенні особливостей управління ними; спостереження – під час вивчення ситуації у банківському секторі України та відбору банків до сукупності, що досліджувалась; порівняння – у ході встановлення спільних і відмінних рис чинних методик аналізу недохідних активів, під час зіставлення розміру недохідних активів з ліквідністю і рентабельністю банків; вимірювання – у процесі розробки методики аналізу недохідних активів і визначення оптимального співвідношення між недохідними та іншими активами банків, враховуючи достатній рівень ефективності діяльності кредитної установи; абстрагування – під час розробки методик аналітичного і управлінського обліку, моделі аналізу недохідних активів банку; аналіз і синтез, індукція та дедукція – у ході проведення аналізу недохідних активів.

При проведенні дисертаційного дослідження використано наукові праці закордонних і вітчизняних учених з питань аналізу, нормативні та законодавчі акти Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, Національного банку України, звіти вітчизняних банків та Асоціації українських банків, матеріали науково-практичних конференцій.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в обґрунтуванні впливу недохідних активів на результативні параметри банківської діяльності та розробці комплексної методичної бази аналізу недохідних активів як інструмента оцінки в системі управління.

Наукову новизну дисертаційної роботи визначають такі положення:

вперше:

- розроблено комплексну модель аналізу недохідних активів, яка відрізняється від існуючих використанням формули недохідних активів при здійсненні економетричного аналізу. Базисом моделі є новий аналітичний підхід, який поєднує одночасну оцінку ліквідності, рентабельності та недохідних активів банку. Практичне запровадження такої моделі аналізу недохідних активів банку дозволить системно аналізувати ефективність діяльності банків і сформувати сучасний інструментарій для раціональної організації управління недохідними та дохідними активами. Дана модель може використовуватись для моніторингу проблемних банків;
- на основі здійсненого моделювання запропоновано економетричний коефіцієнт недохідних активів, який відображає особливості стратегії управління активами банку. На відміну від існуючих аналітичних коефіцієнтів, використання такого коефіцієнта дозволить здійснювати критичний аналіз ефективності управління активами банку, що дасть змогу отримати адекватну управлінську інформацію для прийняття якісних і своєчасних рішень щодо аналізу і оцінки недохідних активів;

удосконалено:

- методичні засади аналізу недохідних активів банку на підставі застосування єдиного підходу. На відміну від існуючих підходів, до об'єкта аналізу віднесено категорію “недохідні активи”, а не окремі їх складові;
- процедури обліку недохідних активів банку шляхом розробки єдиної системи кодування елементів недохідних активів як для аналітичного, так і для управлінського обліку, що дозволить адаптувати інформацію обліку до моделі аналізу і оцінки недохідних активів;
- підходи до здійснення аналізу і оцінки активів банку на основі раціонального поєднання окремих напрямів вивчення ефективності роботи фінансової установи. Ці підходи відрізняються від існуючих тим, що запропонований факторний аналіз рентабельності передбачає виокремлення впливу недохідних активів, що дає змогу кількісно оцінити ступінь їх впливу на рентабельність банку, а їх застосування в аналізі ефективності управління недохідними активами дозволить досліджувати недохідні активи та їх роль у формуванні прибутку;

набули подальшого розвитку:

- економічний зміст поняття “недохідні активи”, які визначено як “ресурси, контрольовані банком, або права на отримання таких ресурсів, що виникли в результаті минулих подій, використання або отримання яких, як очікується, призведе до отримання еквівалентного потоку грошових коштів у майбутньому, тобто не принесе банкові безпосереднього доходу”;
- система показників для аналізу недохідних активів банку з метою уніфікації підходів до комплексного їх аналізу і оцінки. Аналіз активів банку слід проводити з уніфікованої позиції за принципом дохідності і недохідності, що дозволить достовірно оцінити ефективність їх структури. Це відрізняє даний підхід від вже існуючих, які здійснюють аналіз активів в розрізі банківських операцій;
- система управління недохідними активами банку, визначена як комплекс методів та інструментів розробки і реалізації управлінських рішень, пов'язаних із процесами формування необхідного рівня недохідних активів і структури джерел їх фінансування для досягнення стратегічної мети управління банком. На відміну від існуючої практики аналізу недохідних активів, яка не досліджує недохідні активи сукупно, запропонована система управління недохідними активами має на меті комплексний їх розгляд.

Практичне значення одержаних результатів. Розроблені в дисертаційному дослідженні методичні підходи до аналізу недохідних активів банку та практичні рекомендації щодо організації їх обліку і аналізу використовуються Національним банком України і враховуються у діяльності банків, зокрема:

- методика аналізу недохідних активів банку включена до системи аналізу діяльності банків Національного банку України (довідка про впровадження від 13.09.2007 № 43-213/8334);

- матеріали дисертаційного дослідження в частині виявлення впливу обсягу недохідних активів банку на рентабельність та виявлення взаємозв'язку обсягу недохідних активів банку з іншими статтями балансу банку використано Центральним регіональним управлінням ВАТ Банку “Фінанси та кредит” (довідка про впровадження від 13.09.2007 № 5361);
- підходи до аналізу недохідних активів у визначенні місця банку за розробленою методикою поділу банків на групи за економетричним коефіцієнтом недохідних активів за активами, а також реалізація факторного аналізу прибутку через визначення впливу обсягу недохідних активів банку використано ВАТ КБ “Хрещатик” (довідка про впровадження від 14.09.2007 № 06-5621);
- підходи до вирішення дилеми “ліквідність-дохідність” у взаємозв'язку з підходами до оцінки недохідних активів банку, що дозволяє в процесі оцінки ефективності управління активами враховувати різноманітні чинники впливу на активи банку, використано ЗАТ “БАНК НРБ” (довідка про впровадження від 20.09.2007 № 2292/7/10-01).

Особистий внесок здобувача. Результати наукового дослідження, отримані автором особисто, знайшли відображення в опублікованих працях. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, використані лише ті ідеї та положення, які є результатом власної роботи здобувача. Зокрема, у праці [3] автором визначено основні положення моделі управлінського обліку недохідних активів банку.

Апробація результатів дисертації. Основні наукові положення і результати дослідження оприлюднені та доповідалися на науково-практичних конференціях, серед яких: Міжвузівська науково-практична конференція “Проблеми формування і розвитку фінансово-кредитної системи України” (м. Харків, 2002 р.), Всеукраїнська науково-практична конференція “Банківська система в умовах трансформації фінансового ринку України” (м. Київ, 2003 р.), Всеукраїнська науково-практична конференція “Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України” (м. Суми, 2003, 2007 рр.).

Наукові публікації. Основні положення дисертації, які повністю висвітлюють результати дослідження, викладено в 11 наукових працях загальним обсягом 3,76 друк. арк., з них: 8 наукових статей у наукових фахових виданнях (3,43 друк. арк.), 3 тези доповіді на науково-практичних конференціях (0,33 друк. арк.).

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Основний обсяг дисертації викладений на 253 сторінках, у тому числі 17 таблиць, 50 рисунків, список використаних джерел зі 165 найменувань розміщено на 14 сторінках, 19 додатків – на 35 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У першому розділі “Науково-методичні основи управління недохідними активами банку” розглянуто: економічну сутність активів банку та їх класифікацію; принципи і завдання управління активами банку; сутність, склад та особливості управління недохідними активами; місце аналізу та оцінки в системі управління недохідними активами.

На основі наукового доробку вітчизняних і закордонних вчених та критичної оцінки економічної сутності недохідних активів автором визначено недохідні активи як ресурси, контрольовані банком, або права на отримання таких ресурсів, що виникли в результаті минулих подій, використання або отримання яких, як очікується, призведе до отримання еквівалентного потоку грошових коштів у майбутньому, тобто не принесе банкові безпосереднього доходу, а також визначені чинники, що характеризують їх як окрему економічну категорію “активна пасивність” і формування іміджу банківської установи.

Недохідні активи банку характеризуються такою ознакою, як “компромісна баластовість”. Зокрема, такий їх елемент, як необоротні активи, формує імідж банку на ринку банківських послуг. Специфіка діяльності банків визначається комплексом послуг, відтак недохідні активи є необхідною умовою надійності.

У дисертації детально розглянуто складові недохідних активів, встановлено їх внесок у формування недохідних активів як цілісного об’єкта вивчення. Обґрунтовано склад недохідних активів: дебіторську заборгованість, капітальні інвестиції, основні засоби, нематеріальні активи та запаси матеріальних цінностей на складі.

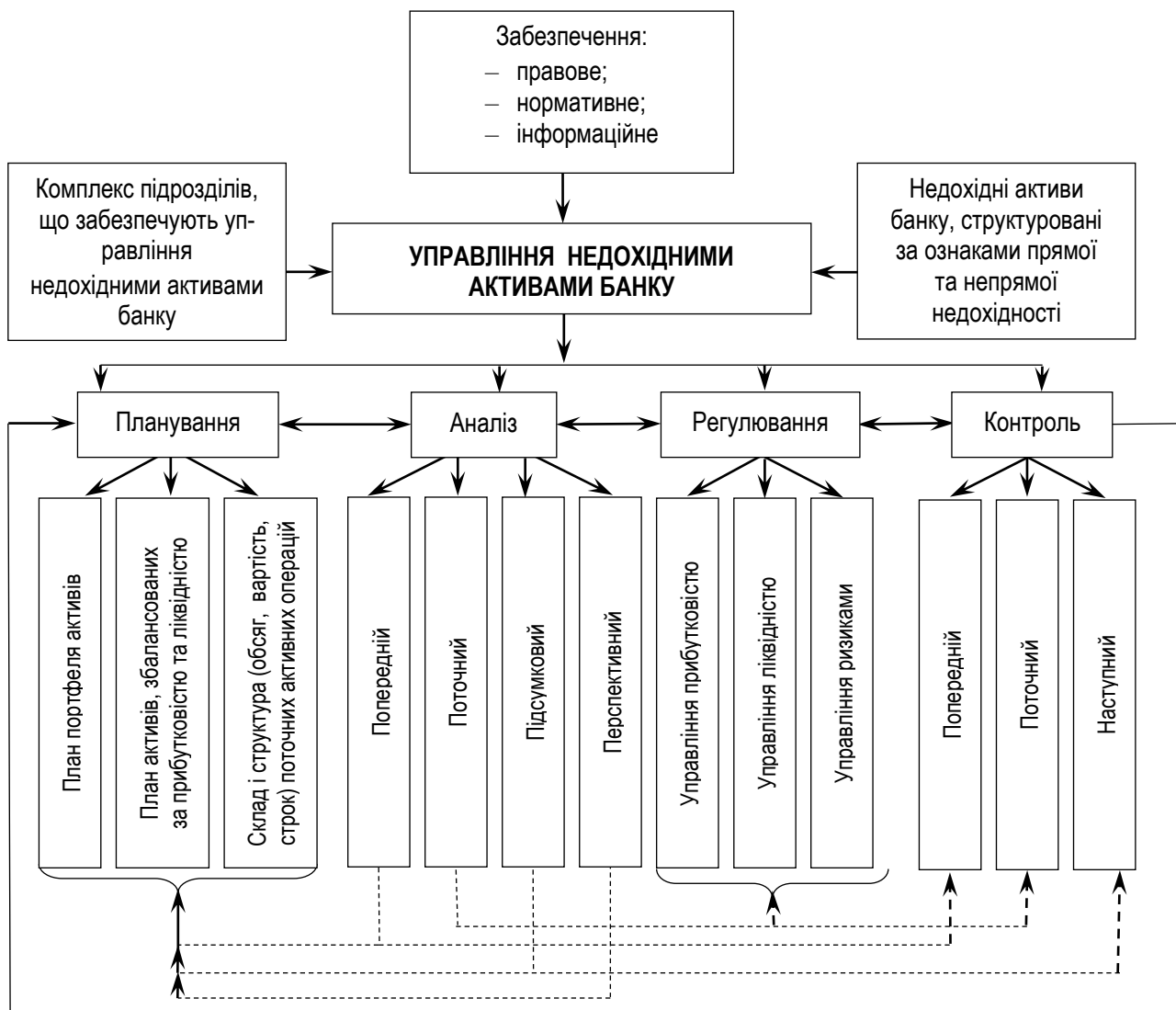
Складові недохідних активів банку розглянуто з позиції прямої та непрямой недохідності. Так, недохідні активи прямої недохідності первісно визнаються засобами внутрішньобанківських операцій (основні засоби, нематеріальні активи, товарно-матеріальні цінності), а недохідні активи непрямой недохідності визнаються у процесі як внутрішньобанківських, так і фінансових операцій (дебіторська заборгованість).

Враховуючи властивості елементів недохідних активів банку, запропоновано їх характеризувати з позиції ресурсів, контрольованих банком, або прав на їх отримання, що виникли в результаті минулих подій, використання або отримання яких, як очікується, призведе до еквівалентного потоку грошових коштів у майбутньому, тобто не принесе банкові безпосереднього доходу.

Управління недохідними активами банку є особливою складовою менеджменту його активів. Управління недохідними активами банку – це система підходів, методів та інструментів розробки і реалізації управлінських рішень, пов’язаних із процесами формування необхідного рівня недохідних активів і структури джерел їх фінансування для досягнення стратегічної мети управління банком.

Управління недохідними активами розглядається автором як система цілеспрямовано організованих взаємодій між об'єктом (елементами недохідних активів і джерелами їх фінансування в межах даної економічної системи та у взаємозв'язку із зовнішнім середовищем) та суб'єктом управління (органами управління банку, які приймають управлінські рішення щодо ефективного використання недохідних активів) шляхом реалізації функцій управління з урахуванням впливу на них чисельних факторів внутрішнього і зовнішнього середовища. Узагальнена схема взаємозв'язку компонентів системи управління недохідними активами банку наведена на рис. 1.

Рис. 1. Взаємозв'язок компонентів системи управління недохідними активами банку

У роботі визначено, що питанню розробки моделей аналізу активів банку в цілому та на рівні окремих його складових у сучасній науковій літературі приділяється недостатньо уваги. Водночас аналіз недохідних активів є важливим елементом загального аналізу кредитної установи, оскільки без їх вивчення

керівництво банку не зможе враховувати всі чинники, що впливають на результат діяльності як окремих підрозділів, так і банку в цілому.

У дисертації запропоновано здійснювати аналіз активів банку за дохідними і недохідними активами з метою уніфікації підходу до побудови комплексної системи аналізу його діяльності. Це дозволяє, по-перше, визначити місце аналізу недохідних активів у системі банківського менеджменту, по-друге – врахувати всі чинники впливу на них і окреслити тенденції розвитку банку.

Методика аналізу недохідних активів включає підходи, які спрямовані на досягнення максимальної ефективності діяльності банку, враховуючи вимоги до його стійкості та прибутковості.

У другому розділі “Інформаційно-аналітичне забезпечення оцінки недохідних активів банку” досліджено методичні прийоми інформаційного забезпечення управління недохідними активами банку, методологічні засади обліку недохідних активів банку, розроблено організаційно-інформаційну модель аналізу недохідних активів як інструмента їх оцінки.

Обґрунтовано, що функціями інформаційної системи є безперервне оновлення показників, необхідних для здійснення аналізу, планування та прийняття адекватних управлінських рішень. Вони формуються під впливом як внутрішніх, так і зовнішніх факторів.

У процесі дослідження теоретичних підходів до формування системи управління недохідними активами визначено, що інформаційне забезпечення є головною умовою ефективності останньої. Основними проблемами формування інформаційного забезпечення є: визначення потреби в інформації; встановлення джерел отримання даних; реалізація порядку перетворення даних на аналітичну інформацію, що відповідає потребам особи, яка приймає рішення. Система інформаційного забезпечення управління недохідними активами являє собою процес безперервного цілеспрямованого підбору відповідних інформативних показників, необхідних для здійснення аналізу, планування та підготовки ефективних управлінських рішень за всіма аспектами управління ними.

Розроблена у дисертації методика бухгалтерського обліку недохідних активів враховує вимоги Національного банку України, що відповідає запитам зовнішніх користувачів. Втім банки України поки що не досить професійно здійснюють менеджмент активів, зобов'язань і капіталу, що є певним бар'єром для досягненні високих результатів. Законом України “Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні” передбачено право можливості самостійної організації та ведення управлінського обліку.

У дисертації визначено підходи до використання процедур аналітичного обліку з метою поліпшення управління недохідними активами банку, а також розроблено модель управлінського обліку недохідних активів за принципами цілісності та оперативності. Запропонована консолідація рахунків недохідних активів у розділі 80 “Недохідні активи” Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України дозволить керівництву банку оперативно отримувати необхідну інформацію про ці активи (як у цілому, так і за певними їх складовими)

і використовувати її у взаємозв'язку з іншими даними для всебічного вивчення діяльності банківської установи з огляду на поставлену мету аналізу. Застосування єдиної системи символів в аналітичному та управлінському обліку дозволить менеджерам банку ефективно управляти недохідними активами.

Обґрунтовано, що поєднання процедур фінансового та управлінського обліку забезпечить формування інформації у двох аспектах: а) історичному, що узагальнює результати здійснених операцій; б) прогнозному, що підтверджує реальність планів на майбутнє. Виконуючи роль основного інформаційного фундаменту управління діяльністю банку, управлінський облік є водночас його стратегією і тактикою. Для банківської сфери це особливо актуально з огляду на кількість учасників банківського бізнесу і його велику складність.

Оскільки аналіз як один з основних видів практичної управлінської діяльності передуює ухваленню будь-яких рішень з фінансових питань, а потім зводить і узагальнює інформацію про результати діяльності банку і ефективність управління ним, інформаційною базою є вся система інформації, що використовується у фінансовому управлінні. При цьому аналіз здійснюється з позицій самого банку, а також його керівництва. На нашу думку, саме для внутрішньої його мети інформаційна база аналізу повинна бути найширшою. Формування її повинно відбуватися за рахунок внутрішніх і зовнішніх джерел інформації. На основі останніх здійснюється аналіз ділового і фінансового середовища комерційного банку.

У роботі представлена організаційно-інформаційна модель аналізу недохідних активів, яка враховує можливі етапи та їх характеристику (табл. 1).

Таблиця 1

Організаційно-інформаційна модель аналізу недохідних активів

Найменування блоку	Характеристика блоку	
	Макрорівень	Мікрорівень
Мета і завдання аналізу	Отримати вичерпну інформацію про якість активів. Основні завдання аналізу недохідних активів: оцінка рівня коефіцієнтів якості активів банку; дослідження структури активів	Отримати вичерпну інформацію про наявність та рух недохідних активів. Основні завдання аналізу недохідних активів: оцінка реальності даних, договірних зобов'язань; оцінка організаційних аспектів здійснення господарських операцій; виявлення внутрішніх невикористаних резервів підвищення рівнів ефективності використання недохідних активів; дослідження структури недохідних активів
Суб'єкти аналізу	Економісти-аналітики Національного банку України	Економісти-аналітики банку
Об'єкти аналізу	Рівень коефіцієнтів якості активів	Недохідні активи
Система показників аналізу	Відносні показники	Абсолютні та відносні показники

Найменування блоку	Характеристика блоку	
	Макрорівень	Мікрорівень
Інформаційна база аналізу	Звітні джерела інформації	Облікові та звітні джерела інформації
Методичне забезпечення аналізу	Логічні прийоми	Логічні прийоми
Прийоми узагальнення та реалізації результатів аналізу	Оцінка рівня коефіцієнтів якості активів	Оцінка доцільності утримання та використання недохідних активів. Шляхи збільшення ефективності операцій з недохідними активами

Таким чином, для отримання обґрунтованої оцінки ефективності управління недохідними активами необхідно мати достатню і реальну інформацію. Крім цього, важливою умовою якісного аналізу залишається наявність зіставної та доречної інформації на максимально можливому часовому інтервалі. У такому випадку суттєво полегшується виявлення найбільш стійких тенденцій і закономірностей у діяльності кредитної установи, а також нівелюється вплив випадкових, не характерних для даного банку, чинників.

У третьому розділі “Удосконалення оцінки недохідних активів у системі банківського менеджменту” подано аналіз банківської системи України та активів банків; розглянуто місце недохідних активів у структурі активів банку; розроблено методику аналізу недохідних активів банку з метою удосконалення їх оцінки, з урахуванням взаємозв’язку з показниками ліквідності та прибутковості.

Для забезпечення гнучкості системи аналізу недохідних активів запропоновано формувати її за блочним принципом, що дозволить додавати нові або розширювати можливості вже діючих блоків. З метою комплексного виконання аналітичних процедур при різнобічному вивченні недохідних активів банку виокремлено три основні етапи аналізу (рис. 2).

Проведення процедур аналізу недохідних активів банку за рекомендованою схемою забезпечує реалізацію комплексного аналізу банківської установи за допомогою інтегрованого коефіцієнта. Схema узагальнює вплив дохідних і недохідних чинників. Ключовим показником у ній є розроблений автором інтегрований коефіцієнт для аналізу і оцінки недохідних активів банку, з урахуванням вирішення дилеми “ліквідність-дохідність”.

На першому етапі досліджуються тенденції зміни недохідних активів у динаміці та структурі, що дозволяє визначити найвагомішу їх складову і якісний стан активів банку.

На другому етапі доцільним є умовний поділ вітчизняних банків на три групи за умови дотримання ними протягом певного періоду визначеної стратегії (еволюційної, помірної, агресивної). Кожній групі банків притаманний свій

розрахунковий коефіцієнт HA_A , а також оптимальний коефіцієнт співвідношення недохідних і дохідних активів (відповідно: HA_{A1opt} , HA_{A2opt} , HA_{A3opt}).

Рис. 2. Схема аналізу недохідних активів банку

Для розрахунку оптимального коефіцієнта HA_{A1opt} проведено порівняння його розрахункових значень з показниками миттєвої ліквідності та рентабельності банку. Завдяки цьому розраховано такі значення HA_{A1opt} (HA_{A2opt} , HA_{A3opt}), за якого можна досягти найбільш ефективного співвідношення показників ліквідності та рентабельності. Для обчислення цього показника проаналізовано діяльність банків, які входять до різних груп за стратегіями розвитку і які виконують нормативні вимоги Національного банку України. При цьому використано норматив миттєвої ліквідності не менше 20 % (аналогічний підхід застосовано і для розрахунку HA_{A2opt} , HA_{A3opt}). Системну реакцію банків певної групи на відхилення розрахованого фактичного показника від оптимального подано в табл. 2.

Саме такий підхід дав змогу адекватно визначити розмір недохідних активів у взаємозв'язку із вирішенням проблеми "дохідність-ліквідність". Даний підхід апробовано на практиці у ЗАТ "БАНК НРБ".

Для реалізації третього етапу аналізу недохідних активів банку сформована вибірка із двадцяти п'яти банків, які представляють різні регіони та групи, що свідчить про репрезентативність запропонованої групи.

**Можливі реакції банків на відхилення розрахункового показника
від оптимального**

Оптимальне значення	Стратегія		
	Еволюційна	Помірна	Агресивна
Для еволюційної стратегії (HA_{1opt})	Відсутність реакції	Очікування подальшої тенденції	Проведення певних заходів
Для помірної стратегії (HA_{2opt})	Очікування подальшої тенденції	Відсутність реакції	Проведення певних заходів
Для агресивної стратегії (HA_{3opt})	Проведення певних заходів	Очікування подальшої тенденції	Відсутність реакції

Економіко-математичне моделювання визначає зв'язки між недохідними активами та групами активів і зобов'язань банків. Його використання має на меті побудову системи аналізу недохідних активів для удосконалення їх оцінки, що дозволить дослідити залежність недохідних активів від груп активів і зобов'язань як у динаміці, так і в статистиці.

Для побудови економіко-математичної регресійної моделі в динаміці, передусім, очищено масив вихідних даних від нехарактерних значень (відхилень), які час від часу траплялися у діяльності банку. Дані відхилення не характерні для банків, які дотримуються послідовної еволюційної стратегії розвитку, а також нелогічні для банківської системи України загалом і, зазвичай, контролюються менеджерами цих банків та можуть бути швидко нівельовані управлінськими важелями.

Практична значимість побудованих економіко-математичних регресійних моделей у динаміці полягає у можливості отримувати інформацію для здійснення процедур управління недохідними активами в розрізі конкретного банку та прогнозувати їх величини за конкретним банком і зміни тієї чи іншої групи активів (зобов'язань).

З метою побудови економіко-математичної регресійної моделі у статистиці сформовано вихідний масив даних з використанням середньорічних фактичних даних недохідних активів, груп активів (перша модель) і зобов'язань (друга модель).

Застосування даних економіко-математичних регресійних моделей у статистиці дозволяє визначити на базі фактичних даних теоретичні значення недохідних активів банків, що дає змогу оцінити кількісні параметри управління ними.

Розроблені автором економетричні моделі відображають залежність між недохідними активами та іншими агрегатами активів, а також між недохідними активами та зобов'язаннями.

Отримані за допомогою економетрії розрахункові значення недохідних активів використано для визначення економетричних коефіцієнтів недохідних активів за активами (HA_A^e) та зобов'язаннями (HA_3^e):

$$HA_A^e = HA'_a / DA; HA_A^e = HA'_z / Z, \quad (1)$$

де HA'_a – розрахункові недохідні активи, отримані за допомогою економетричних розрахунків за формулою $HA = f(A_1; A_2; A_3; A_4; A_5; A_6; A_7)$;

HA'_z – розрахункові недохідні активи, обчислені за допомогою економетричних розрахунків за формулою $HA = f(P_1; P_2; P_3; P_4; P_5; P_7; P_9)$;

DA – дохідні активи;

Z – зобов'язання.

Наступним кроком вивчення недохідних активів банку є об'єднання в одному інтегрованому показнику впливу як дохідних, так і недохідних чинників. Це реалізовано за допомогою показника рентабельності чистих активів, який розраховано з використанням фактичного коефіцієнта $HA_A^{\phi} = HA_f / DA$. Таким чином отримали HA_A за рентабельністю (HA_A^p):

$$HA_A^p = \sum P \cdot HA / (\sum \Pi - \sum (P \cdot HA)), \quad (2)$$

де P – рентабельність чистих активів;

Π – прибуток;

HA – недохідні активи.

Даний підхід використано банком “Фінанси та кредит” для виявлення взаємозв'язку недохідних активів та інших статей балансу банку.

На нашу думку, доцільно дослідити коливання між HA_A^e та HA_A^p , наявність яких вказує на певні недоліки управління активами, непропорційну їх структуру, або ж низьку ефективність діяльності банку.

Застосування запропонованих автором показників HA_A^e та HA_A^p у комплексі забезпечує отримання інформації щодо стратегії, якої дотримується той чи інший банк при управлінні недохідними активами, а також дозволяє спрогнозувати результат діяльності банку на звітний період і внести необхідні коригування у процес управління активами. Середні за сукупністю банків значення вищенаведених коефіцієнтів утворюють інтервал $[HA_A^p; HA_A^e]$, що характерно для банків, які дотримуються зваженої стратегії розвитку. Отримані результати слід використовувати для прийняття управлінських рішень та розробки автоматизованої системи контролю.

Оскільки кожен банк самостійно обирає свій шлях для досягнення успіху, а пошуки та інноваційні напрацювання постійно стимулюють керівництво фінансової установи експериментувати, то активізується робота із запровадження сучасних підходів до управління активами і пасивами. Врахування стратегічної мети банку значно спрощує задачу менеджерам при пошуку правильних шляхів її досягнення.

Групування банків вибірки за економетричним коефіцієнтом недохідних активів за активами (HA_A^e) наведено у табл. 3. Даний підхід пройшов апробацію на практиці у ВАТ КБ “Хрещатик”.

Таблиця 3

**Поділ банків на групи за економетричним коефіцієнтом
недохідних активів за активами**

Група	Інтервал середнього значення HA_A^e	Кількість банків
1. Гранична за дохідними активами	$HA_A^e < 0,100$	9
2. Контрольована за дохідними активами	$0,100 \leq HA_A^e < 0,134$	5
3. Урівноважена	$0,134 \leq HA_A^e \leq 0,187$	3
4. Контрольована за недохідними активами	$0,187 < HA_A^e \leq 0,300$	4
5. Гранична за недохідними активами	$0,300 < HA_A^e$	4

Значення даних коефіцієнтів свідчать про тенденції розвитку банку. Необхідні параметри можна задати та вплинути на політику розвитку банку. Так, чим нижче значення HA_A , тим більше у банку спостерігатиметься незбалансованість між недохідними та дохідними активами у бік недостатніх обсягів перших. Такий банк має значний резерв у нарощуванні недохідних активів, що дозволяє йому збільшити свою присутність на банківському ринку, а відтак – підвищити ефективність операцій. Відповідно, вище значення HA_A свідчить про невиправдану кількість недохідних активів на балансі банку. Це виникає через наявність неефективних філій. Отже, керівництву банку слід зосередитись на реорганізації структури банку з метою оздоровлення банківської діяльності, або скоротити витрати на філії.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне обґрунтування і запропоновано нове вирішення наукової задачі, що виявляється в обґрунтуванні підходів і пропозицій, спрямованих на удосконалення управління активами банку з урахуванням аналізу і оцінки їх недохідної складової, а також визначенні впливу недохідних активів на ефективність діяльності банку.

За результатами дисертаційного дослідження зроблено наступні висновки та пропозиції науково-теоретичного і прикладного характеру:

1. Визначено економічний зміст поняття “недохідні активи” як “ресурси, контрольовані банком, або права на отримання таких ресурсів, що виникли в результаті минулих подій, використання або отримання яких, як очікується, призведе до отримання еквівалентного потоку грошових коштів у майбутньому, тобто не принесе банкові безпосереднього доходу”.

2. Аналіз активів банку слід проводити з уніфікованої позиції за принципом дохідності і недохідності, що дозволить достовірно оцінити ефективність їх структури. Для побудови ефективної стратегії управління активами банку необхідно класифікувати активи на дохідні та недохідні. Недохідні активи слід розглядати з позиції прямої та непрямой недохідності. Недохідні активи прямої недохідності – основні засоби, нематеріальні активи, товарно-матеріальні цінності – визначаються засобами внутрішньобанківських операцій. Недохідні активи непрямой недохідності – дебіторська заборгованість – визнаються в процесі як внутрішньобанківських, так і фінансових операцій.

3. Розроблено модель управлінського обліку недохідних активів і запропоновано схему їх аналітичного обліку, які побудовані за принципами цілісності, оперативності та прозорості. Консолідація інформації про недохідні активи на рахунках розділу 80 “Недохідні активи” дозволить оперативно отримувати необхідну інформацію про них (як у цілому, так і за певними їх складовими), а також використовувати її у взаємозв’язку з іншими даними для всебічного вивчення діяльності банківської установи залежно від поставленої мети аналізу.

4. У результаті дослідження впливу недохідних активів на результативні параметри банківської діяльності запропоновано модель факторного аналізу прибутку. Факторний аналіз прибутку довів вплив недохідних активів на показники ліквідності та дохідності банку.

5. З метою виявлення процесів, які відбуваються у банку конкретної групи, розраховано показник структури активів за співвідношенням між ліквідними коштами та іншими активами банку. Високе значення співвідношення між ліквідними коштами та іншими активами банку свідчить про те, що банк здійснює операції, переважно, на міжбанківському ринку і має незначний кредитно-інвестиційний портфель. Аналіз співвідношення між ліквідними коштами та іншими активами банку у поєднанні з показником рентабельності дає змогу вирішити дилему “ліквідність-дохідність”, яка завжди актуальна для банків. Національний банк України, у свою чергу, отримує інструмент моніторингу за фінансовим станом банків.

6. Розраховано економіко-математичні регресійні моделі в динаміці та статистиці, які виявили ступінь впливу на недохідні активи окремих груп активів та зобов’язань. Моделі у динаміці дозволяють управляти недохідними активами у розрізі конкретного банку і прогнозувати їх обсяг у разі зміни тієї чи іншої групи активів (зобов’язань). Моделі у статистиці оцінюють кількісні параметри управління недохідними активами банку. На основі даних моделей розраховано економетричні коефіцієнти за активами і зобов’язаннями, використовуючи які можна оцінити ступінь збалансованості структури активів банку.

7. Запропоновано коефіцієнти недохідних активів, які поєднують дохідні та недохідні чинники впливу: економетричний і за рентабельністю. Порівняння значень даних коефіцієнтів показало, що значне їх коливання свідчить про певні недоліки в управлінні активами банку, непропорційну структуру активів або низьку ефективність банківської діяльності взагалі. Отриманий їх інтервал

властивий для банків, що дотримуються зваженої стратегії управління активами банку. Такий підхід до аналізу і оцінки недохідних активів дозволяє отримувати інформацію про недоотриманий прибуток і, як наслідок, про невикористані резерви розвитку банку, а також визначати оптимальну зміну прибутку, що очікується у разі зміни обсягу недохідних активів.

8. З метою визначення стратегії управління недохідними активами банки розподілено на групи за середнім розрахунковим значенням економетричного коефіцієнта недохідних активів за активами. Банки, що входять до однієї групи, мають однакові можливості для розширення діяльності.

9. Запропонована модель аналізу і оцінки недохідних активів банку орієнтована на аналітиків банків, які займаються менеджментом активів, і працівників Національного банку України, до компетенції яких входить виявлення диспропорцій у структурі балансу банку. Отже, запропонована система аналізу недохідних активів є універсальною. Інша характеристика моделі – гнучкість. Методика аналізу недохідних активів не прив'язана до поділу Національним банком України банків за групами активів. Аналітики банку можуть використовувати лише власну звітність і на її основі складати прогноз розвитку банку, а відтак знаходити найбільш адекватні значення недохідних активів та інших параметрів, що відповідають меті аналізу. Простота моделі полягає у можливості оперативно отримувати аналітичну інформацію, оскільки результатом розрахунку є всього кілька показників, що об'єднують як дохідні, так і недохідні чинники впливу.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ

У фахових виданнях

1. Набок Р.М. Недохідні активи комерційного банку: методологічний аспект // Вісник Національного банку України. – 2002. – № 4. – С. 56-59, 0,65 друк. арк.
2. Набок Р.М. Аналіз впливу недохідних активів комерційного банку на прибуток // Вісник Національного банку України. – 2002. – № 12. – С. 28-30, 0,30 друк. арк.
3. Набок Р.М., Набок О.М. Управлінська модель обліку недохідних активів банку // Вісник Національного банку України. – 2003. – № 3. – С. 62-64, 0,40 друк. арк. (особисто автору належить 0,35 друк. арк.: автором розроблена модель управлінського обліку недохідних активів банку).
4. Набок Р.М. Моделювання впливу недохідних активів на рентабельність комерційного банку // Вісник Київського національного торговельно-економічного університету. – 2003. – № 2. – С. 44-49, 0,35 друк. арк.
5. Набок Р.М. Побудова моделі впливу недохідних активів банку на рентабельність // Вісник Національного банку України. – 2003. – № 9. – С. 50-53, 0,35 друк. арк.
6. Набок Р.М. Сучасний стан та перспективи розвитку комплексного аналізу недохідних активів банку // Проблеми і перспективи розвитку банківської

системи України: Збірник наукових праць. Т. 9. – Суми: ВВП “Мрія-1” ЛТД, УАБС, 2004. – С. 109-112, 0,12 друк. арк.

7. Набок Р.М. Системний аналіз недохідних активів банку // Вісник Національного банку України. – 2004. – № 9. – С. 34-39, 0,65 друк. арк.
8. Набок Р.М. Економетрична складова аналізу недохідних активів банку // Вісник Національного банку України. – 2007. – № 4. – С. 40-44, 0,61 друк. арк.

В інших виданнях

9. Набок Р.М. Перспективи вдосконалення бухгалтерського обліку та аналізу недохідних активів комерційного банку // Проблеми формування і розвитку фінансово-кредитної системи України: Збірник наукових статей за матеріалами II Міжвузівської науково-практичної конференції студентів та молодих вчених. – Харків, 2002. – С. 82-83, 0,14 друк. арк.
10. Набок Р.М. Удосконалення управлінського обліку недохідних активів комерційного банку // Банківська система в умовах трансформації фінансового ринку: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (21-23 травня 2003 року). – К.: КНТЕУ, 2003. – С. 207-210, 0,097 друк. арк.
11. Набок Р.М. Підходи до управління недохідними активами банку // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: Збірник тез доповідей X Всеукраїнської науково-практичної конференції (22-23 листопада 2007 р.): У 2-х т. – Т. 1. – Суми: УАБС НБУ, 2007. – С. 22-23, 0,09 друк. арк.

АНОТАЦІЯ

Набок Р.М. Управління недохідними активами банку на основі удосконалення їх оцінки. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.08 – Гроші, фінанси і кредит. – Державний вищий навчальний заклад “Українська академія банківської справи Національного банку України”, Суми, 2008.

Дисертація присвячена вдосконаленню аналізу як основи оцінки недохідних активів банку в системі управління ними. У роботі обґрунтована доцільність використання у вітчизняній банківській практиці інтегрованих показників оцінки стану банківської установи через призму недохідних активів. Досліджено й узагальнено класифікацію недохідних активів з метою врахування їх специфіки при управлінні ними. Запропоновано етапи проведення комплексного аналізу недохідних активів банку. Здійснено порівняння підходів банків до управління активами з метою знаходження оптимального співвідношення недохідних і дохідних активів. Такий підхід дозволить кожному банку збалансувати свої активи, зобов’язання. Це, в свою чергу, зміцнить банківську систему України в цілому.

Ключові слова: банк, недохідні активи, система управління, аналіз, управлінський облік, економетрична модель, коефіцієнт, рентабельність, ліквідність.

АННОТАЦИЯ

Набок Р.Н. Управление неодоходными активами банка на основе усовершенствования их оценки. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.08 – Деньги, финансы и кредит. – Государственное высшее учебное заведение “Украинская академия банковского дела Национального банка Украины”, Сумы, 2008.

Диссертация посвящена совершенствованию анализа как инструмента оценки неодоходных активов банка в системе управления ними. В работе доказана целесообразность использования в отечественной банковской практике интегрированных показателей оценки состояния банка через призму неодоходных активов. Исследована и обобщена классификация неодоходных активов, которая позволяет учитывать их особенности при управлении. Предложены этапы проведения комплексного анализа неодоходных активов банка. Показаны подходы к управлению активами банков с целью нахождения оптимального соотношения неодоходных и доходных активов. Такой подход позволит каждому банку сбалансировать свои активы, обязательства. Это, в свою очередь, укрепит банковскую систему Украины в целом.

В процессе научного исследования неодоходные активы впервые рассмотрены комплексно, как часть финансового организма. Предложено учитывать неодоходные активы в процессе формирования денежных потоков банка.

Как для научных работников (в том числе студентов, которые изучают экономику и банковское дело), так и для практиков важна предложенная формула и четкое определение неодоходных активов. Неодоходные активы – это ресурсы, которые контролирует банк, или права на приобретение таких ресурсов, которые возникли в результате прошедших событий, использование или приобретение которых, как ожидается, приведет к возникновению эквивалентного денежного потока в будущем, но не принесет банку непосредственного дохода.

Для того чтобы реализовать комплексный подход к изучению деятельности банка через призму неодоходных активов, осуществлен анализ по отдельным направлениями.

Эконометрический анализ неодоходных активов показал, каким образом связаны агрегаты баланса банка. Такой подход позволит руководству банка эффективно планировать эволюционную стратегию развития деятельности банка. Более того, с помощью введенных эконометрических коэффициентов оценено, насколько сбалансирована структура банка или группы банков.

Для достижения комплексного результата анализа введен интегрированный коэффициент неодоходных активов за рентабельностью, который объединил доходные и неодоходные факторы влияния. В результате сравнения его с HA_A^e установлено, что значительные колебания между ними свидетельствуют о недостатках управления активами банка, а также о непропорциональной их структуре или же о низкой эффективности деятельности банка.

Путем определения в комплексе показателей HA_A^e и HA_A^p получена информация относительно того, какой политики придерживается банк при принятии

управленческих решений. Полученные средние значения вышеприведенных коэффициентов по совокупности банков образуют интервал $[HA_A^p; HA_A^e]$, который является свойственным для банков, которые придерживаются взвешенной стратегии развития. Это позволило распределить банки на группы согласно полученного относительно них среднего расчетного значения эконометрического коэффициента непродуктивных активов по активам. Банки, которые принадлежат к одной группе, имеют практически одинаковые возможности. Относительно непродуктивных активов у них наблюдается приоритетность развития определенных балансовых агрегатов, что стимулирует банк к активным действиям в направлении достижения стратегической цели.

Для детального понимания процессов, которые происходят в банке той или иной группы, рассчитан показатель структуры активов как соотношение между ликвидными средствами и другими активами банка. Этот показатель предоставляет информацию относительно того, на каком бизнесе концентрируется банк. Например, излишне высокое значение соотношения между ликвидными средствами и другими активами банка показывает, что банк осуществляет операции в основном на межбанковском рынке и имеет незначительный кредитно-инвестиционный портфель. Данный параметр рассмотрен во взаимодействии с показателем рентабельности. В совокупности такой тандем является достаточно надежным помощником для менеджеров банка в решении дилеммы “ликвидность-доходность”, которая всегда является актуальной для банков.

Ключевые слова: банк, непродуктивные активы, система управления, анализ, управленческий учет, эконометрическая модель, коэффициент, рентабельность, ликвидность.

SUMMARY

Nabok R.M. Management of bank unprofitable assets is on basis of improvement of their estimation. – Manuscript.

Dissertation is for obtaining Candidate Degree in Economic Sciences in specialization coded 08.00.08 – Money, finance and credit. – Higher Educational Establishment the “Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine”, Sumy, 2008.

Dissertation is devoted to analysis, as bases of estimation of unprofitable assets of bank in control the system by them. Expedience of the use in domestic bank practice of the integrated indexes of estimation of being of bank establishment through the prism of unprofitable assets is proved in work. Classification of normative base which is a basis for practical realization of accounting of banks is explored and generalized. The stages of conducting of complex analysis of unprofitable assets of bank are offered. Approaches of banks in relation to the asset management are shown, with the target of invention of optimum correlation of unprofitable and profitable assets. Such approach will allow every bank to balance the assets, obligations. It in same queue will fix the banking system of Ukraine on the whole.

Key words: bank, unprofitable assets, control the system; analysis, administrative account, ekonometrichna model, coefficient, profitability, liquidity.

Відповідальний за випуск
доктор економічних наук, професор
С.М. Козьменко

Підписано до друку 18.01.2008.
Формат 60x90/16. Обл.-вид. арк. 0,9.
Гарнітура Times. Тираж 100 пр.

Українська академія банківської справи
Національного банку України.
Адреса: 40030, м. Суми, вул. Петропавлівська, 57.
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів
видавничої продукції: серія ДК № 2316